

ma) és ezzel segítséget adhat a segítő szakmában dolgozók számára, hogy ezekre a tényezőkre különös figyelmet fordítsanak a prevenció és a későbbi terápiák során.

Az utolsó két fejezetben pedig már a felnőttkori és a késői szocializáció folyamatát részletezi a szerző. Megismerkedhetünk azzal is, hogy milyen sztereotípiák léteznek az öregkorral kapcsolatban, és ennek milyen szociális következményei lehetnek.

Például számos negatív sztereotípiát létezik az öregedéssel kapcsolatban a szociális élet néhány területén. Az idős emberek kevésbé gyakran fordulnak elő a médiában, mint a valós életben, valószínűleg, mert nem tartják őket olyan atraktívnak. A gyerekek és serdülők sztereotípiái sokkal kedvezőtlenebbek az idősekről, mint a felnőttekéi. Vizsgálati eredmények bizonyítják, hogy ez a negatív hozzáállás nem csak a fizikai jellemzésekben nyilvánul meg, hanem a pszichológiai tulajdonságok (türelmetlenek, gyakori hangulatváltozás jellemző rájuk, lassú felfogásúak) és szociális-érzelmi jellemzők (izolálódnak, függőek, korán mennek aludni) terén is megjelenik. Számos magyarázatot szolgáltat a szerző ezekre a negatív sztereotípiákra, például arról ír, hogy az idősek általában kevésbé tekinthetők vonzóknak, és mivel jó néhány társadalomban a fizikai vonzerőnek holdudvarhatása van, ez lehet az egyik oka a negatív megítélésnek. Egy másik magyarázat szerint, az időskorral szembeni előítélet összefüggést mutat azzal a szociobiológiai elképzeléssel, miszerint amint a személy elveszti reprodukciós képességét, mások szemében is csökken szociális értékesége. Természetesen ezek a sztereotípiák befolyásolják, hogy mások hogyan értékelik az idős embereket, és sok esetben korlátozzák a velük folytatott interakciókat is. Ez az idősekkel foglalkozó szakemberek számára azért fontos, mert odafigyeléssel, empátiával és gondoskodással ellensúlyozhatják ezekben a negatív megítéléseknek a hatását. Ugyanakkor a pedagógusokra is fontos szerep hárul, mert ők is hozzájárulhatnak az iskolai nevelés során az idős emberekről való kedvező kép megformálásához.

Ennek a rövid ismertetőnek a fényében, amely azt a célt szolgálta, hogy ízelítőt adjon gyakorlati szakembereknek, oktatóknak illetve hallgatóknak egyaránt, tudom ajánlom ezt a rendkívül sokrétű, összetett, oktatási célra is kiválóan alkalmas kézikönyvet. Előnye, hogy a szociális fejlődés minden meghatározó aspektusát figyelembe veszi, az egyes elméleteket kritikusan elemzi, és ezek előnyeinek kívül rámutat a korlátokra és hátrányokra is, ezzel egy globális szemléletet biztosít az olvasó számára. Egy másik szempont, amely szintén emeli a könyv színvonalát, hogy minden témakör esetén kitér a kulturális különbségekre is, részletesen példákkal illusztrálva.

Jámbori Szilvia

Gombocz János: Pukánszky Béla: A gyermekkor története

Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2001.

A történelem tudományában kevésbé járatosak is tudják, hogy a história már régen nem fejedelmek és hadvezérek dicső és dicstelen cselekedeteinek áttekintő gyűjteménye csak, az ünnepi, az emberiség vagy a nemzet sorsa szempontjából döntőnek vélhető nagy események krónikája csupán. Több, gazdagabb annál. Már a középiskolás diák is tapasztalatokat szerezhet arról, hogy ez a diszciplína fogékony a hétköznapok eseményeire is, a kis dolgok, a kevésbé ünnepi tények is érdeklik. Az például, hogy miképpen alakul egy faluközösség élete a középkorban, az, hogy hogyan fejlődtek a szabadidő eltöltésének szokásai a hirtelen nagyra nőtt iparvárosokban a századfordulón, vagy hogy miképpen változtak az udvarlás formái az egymást követő korszakokban. A

történelemtudománynak ez a szemléleti- és módszertani lépésváltással együtt járó tematikai gazdagodása már több mint fél évszázada megkezdődött, és tart napjainkban is.

Ebben a kibővült témavilágú történelemtudományban a pedagógia számára több téma, illetve kutatási irány is jelentőssé vált, egy pedig, a gyermekkortörténet, a pedagógiai gondolkodás fejlődésében relevánsnak bizonyult. A gyermekkortörténet szisztematikus kutatása fél évszázados múltra tekinthet vissza. Ez a néhány évtized nem sok ugyan, de arra elég volt, hogy jelentős munkák – köztük áttekintő művek is – megszülethesse- nek. A magyar nyelvű gyermekkortörténeti irodalomból mindaddig hiányzott az áttekintő, a teljes történeti ívet bemutató, és a lényeges szakirodalmat elemző összefoglaló mű. Néhány évvel ezelőtt megjelent ugyan egy igényes válogatás a magyar és a nemzetközi szakirodalomból. Az Eötvös József Könyvkiadó elsősorban a pedagógusképzés szempontjait érvényesítve mutatta be a legfontosabb problémaköröket és a legérdekesebb kísérleteket. Most végre megtörtént a valódi áttörés: *Pukánszky Béla*, az ismert nevű neveléstörténeti kutató, aki korábban már e témakörben több dolgozatot is publikált, vállalkozott a hiány pótlására, a gyermekkortörténeti alapmű megírására. Könyvét a Műszaki Könyvkiadó szép, minden tekintetben igényes kötetben adta ki.

Ariadné fonalnak a szerteágazó történet labirintusában való könnyű eligazodáshoz a szerző a felnőtteknek, elsősorban a szülőknek a gyerekekről vallott felfogását tekinti. A gazdag anyag feldolgozásának ez a rendező elve sikeres választásnak bizonyult. Követhető és egyúttal bizonyos szabadságot is engedő sorvezető a törté- nészek, biztos, jó fogódzó az olvasónak.

A gondolatmenet könnyen áttekinthető: szerkezetét híven tárja föl a tartalomjegyzék. Az első fejezet a gyermekkortörténeti szakirodalom kialakulását, a legfontosabb alapműveket és a szakmai viták legvitatottabb kérdésköreit (például a korszakolás problémáit) mutatja be. *Pukánszky* a tárgyilagos bíró mértéktartásával és objektivitásával ismerteti a tényeket, saját álláspontját a szóban forgó viták ténykérdéseiről nem tárja publiku- ma elé. Pedig néha bizony szívesen venné az olvasó. Különösen, amikor kézenfekvőnek gondol néhány érvet a nyilvánvaló túlzásokba eső egyik-másik forrásmunka véleményének cáfolatára. Álljon itt csak egyetlen példa: *Aries* és mások nézetének, miszerint a gyermek iránti szeretet és gyöngédség újabb keletű érzés, mely a közép- kor vége felé, az újkor elején alakult volna ki, cáfolataként kézenfekvő lehetett volna az – újabban tudjuk, fran- cia eredetű – Ómagyar Mária siralomra hivatkozni. Aki földéli szívemarkoló sorait, nem gondolhatja, hogy egy akkortájt ismeretlen érzés véletlen megfogalmazása a gyönyörű vers. A gyermekeire nem néző korai Ma- donna-ábrázolásokkal kapcsolatban megjegyeztük volna csendesesen, hogy itt valószínűleg a művészi ábrázolás eszközbeli fogyatékoságáról, és nem érzelmek hiányáról van szó. Valószínű, hogy a szerző tartózkodó, véle- ményt alig nyilvánító magatartása a tudományosság szempontjait érvényesítő tudatos választás eredménye, s ezt tiszteletbe kell tartanunk. (Egy fejezetrészben vállal vitát *Pukánszky*, amikor a kor tendenciáitól elütőnek tartott holland és magyar példát mutatja be. Izgalmas, szép leírás ez, örömmel nyugtáztuk!)

Visszatérve a gondolatmenethez: A könyv további részében a történeti fejlődés menetében ábrázolja a gyermekkor történetét. Az egyes fejezetek időkereteit a klasszikus korszakhatárok (ókor, középkor, korai újkor) illetve – az újkorban – a gyermekkortörténet szempontjából jól elkülöníthető korszakaszok adják. Így az utolsó három fejezet lényegében a tizenharmadik, a tizenkilencedik és a huszadik század tényeivel és fejleményeivel foglalkozik egy-egy önálló fejezetben. A fejezetek maga szabta időkereteit néha kényszerűségből át-átlépi a szerző. A reformáció és a korai újkor fejezete például a reneszánsz idején kezdődik, s közben bele-belehatol a nevelés századának, a tizenharmadik századnak az évtizedeibe. Ezek a korszakhatár-átlépések nem hogy nem terhelik a gondolatmenetet, éppen ellenkezőleg, olyan összefüggésekre mutatnak rá, amelyek a történeti fejlő- dés megértésében kulcsfontosságúak.

Az egész munkára jellemző – tartalmi és stilisztikai értelemben is – a gondosság. A szerzőt e tekintetben egy ponton érheti bírálat: bizonyos diszfunkcionális ismétléseket elkerülhetett volna. Ezek bizonyára abból adódnak, hogy a könyv különböző részei korábban önálló publikációkként készültek, s integrálásukkor nem tűnt ki fölösleges voltuk. („Egy Ottó korabeli miniatúra...” kezdetű rész a 13. és az 53. oldalon, vagy – bizo- nyos szerzők megengedhetőnek tartották a verést – egyforma fogalmazásban a 82. és a 162. oldalon)

Az első magyar gyermekkortörténeti monográfia szerzője nem teljesen ismeretlen tájakra vezérli a peda- gógiában jártas olvasót. A neveléstörténet másfél évszázad alatt kiformalódott törzsanyaga számos ponton azo-

nos a gyermekkor történetével. A gyermekszemlélet és a nevelhetőségről vallott felfogás alakulása, a nevelés mindennapjainak tényei a különböző korokban, a nevelési módszerek változó divatjai, az iskolázás gyakorlata stb. mind-mind a neveléstörténet hagyományos törzsanyagai. Ezeket nem lehet kihagyni, megkerülni a gyermekkor történetének feldolgozásakor sem, s ezért aztán újra és újra visszaköszönnek ebben a munkában. Mégis azt mondhatjuk, hogy új ismeretekkel is és főképpen új szemlélettel gazdagodhat az érdeklődő, aki végigolvassa *Pukánszky Béla* szép könyvét. E sorok írójának kedves gyerekkori emlékét idézi föl a gyerekkor történetében bujkáló, újra és újra előbukkanó neveléstörténeti anyag. Az egykori családi múzeum-látogatások mindig izgatottan várt élményét adták a néha bizony unatkozó gyerekeknek a varázsképek. A rejtélyesen nyíló pántos vaskazettákhoz és titokzatos szerkezetű faládákhoz volt csak hasonlítható e keretben lógó szerény szobadíszek látvány-élménye. A kiegyezés korabeli iparos és paraszt családok rekonstruált tisztaszobáiban voltak láthatók a kedves múzeum első emeletén. Ha szemből néztük őket, *Kossuth* jól ismert képe mosolygott ránk. Néhány lépést jobbra lépve azonban a *Batthyány kormány* komoly tekintetű minisztereit szemlélhettük a keretben, aztán ha balra sasszétünk néhányat, egyszerre föltűntek a márciusi ifjak, középen *Petőfi*. S ha ott jöttünk-mentünk a kép előtt, néha ez látszott, néha az, de ebben a keretben egyszerre benne volt az egész dicső negyvennyolc. A gyermekkor története című *Pukánszky* könyv is így szolgál. Ha figyelmesen lapozzuk, fölidézi a neveléstörténet ismert képeit, de megjeleníti a művészet erőfeszítéseit is az ember (a gyerek) hű és kifejező ábrázolására, a gyermekek életének változó helyszínei is megjelennek benne, a könnyek is és a (ritkább) nevetések is. Néha ezt, néha azt villantja föl, de az egészben átélhetően és megérthetően „jól benne van” a gyerekkor hiteles története. Minden felnőttnek meg kellene ismerkednie vele, aki pedagógusnak készül, annak kötelező olvasmányul írnám elő.

Gombocz János